

ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับการรับผิดชอบทางสังคมในขงจื้อ Individual Morality and Social Responsibility in Confucius

พระครูสุวัฒนภัทรภรณ์ ภัททจิตโต (सारะเจริญ)

Phrakhru Suwatthanapattaraporn (Phattajitto)

คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: religion.phd@mcu.ac.th

Received July 29, 2023; Revised September 1, 2023; Accepted: September 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลและการรับผิดชอบทางสังคมในขงจื้อ การศึกษานี้เป็นการใช้เอกสารและหนังสือ ผลการศึกษาพบว่า ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลของขงจื้อเป็นการระบุถึงเป้าหมายของการอยู่ร่วมกัน แต่เป้าหมายนี้ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ขงจื้อเสนอไว้แต่ไม่อาจนำมาปฏิบัติได้จริงในสังคมจึงเป็นแค่อุดมคติจึงเป็นแค่อุดมคติที่ขงจื้อเสนอไว้เท่านั้น ขณะที่การรับผิดชอบทางสังคมเป็นเรื่องของข้อปฏิบัติที่กล่าวถึงการเลือกที่ถูกต้องและเหมาะสม ข้อปฏิบัติที่ขงจื้อนี้จึงมีความหลากหลายอันมาจากวิถีของการเลือกที่แตกต่างกันไป แต่ขงจื้อมองว่าการเลือกนั้นไม่ควรจะเลือกแล้วทำลายเป้าหมาย เพราะมองว่าทำไม่ได้ แล้วหลีกเลี่ยงไปจากสังคมนั้น แต่ควรเป็นการเลือกที่จะทำวิธีอื่นแต่มีเป้าหมายคือการอยู่ในสังคมต่อไป หากพิจารณาจากแนวคิดทั้ง 2 ด้านนี้จะพบว่าขงจื้อในวัฒนธรรมจีนที่เป็นต้นแบบนั้นมุ่งเน้นไปที่ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลมากกว่า แต่ในปัจจุบันการพิจารณาขงจื้อกลายเป็นศีลธรรมทางสังคมแทนในแง่ของการเลือกใช้และการนำเสนอการปฏิบัติมากกว่าจะมองไปที่เป้าหมาย ทั้งนี้อาจมาจากการเปลี่ยนแปลงคตินิยมที่มุ่งสนใจที่เครื่องมือปฏิบัติตนมากกว่าเป้าหมายเชิงอุดมคติหรือเป็นไปตามเงื่อนไขที่เหล่าศาสนาต่างๆ วางอุดมคติไว้ แต่การปฏิบัติอาจไม่สอดคล้องกับเป้าหมายนั้นเมื่อเวลาผ่านไป จึงเป็นการเลือกที่สามารถปฏิบัติได้เพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลา

คำสำคัญ: ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคล; การรับผิดชอบทางสังคม; ขงจื้อ

Abstract

This article aims to study individual morality and social responsibility in Confucius. This study uses documents and books. The study found that Confucius's individual morality identifies the goal of coexistence. But this goal was seen as something proposed by Confucius but could not be implemented in society. So it's

just an ideal presented by someone. While social responsibility is a matter of practice, it speaks of making the right and proper choices. This practice therefore has a variety of different ways of choosing. But Confucius saw that choosing should not be choosing and destroying the goal. Because I can't do it. and escape from that society but should choose to do other ways but with the goal of staying in society. Considering these two concepts, Confucius in the original Chinese culture focuses more on individual morality. But nowadays, Confucian considerations have become a social morality in terms of choosing and presenting practices rather than goals. This may be due to a change in belief that focuses more on how tools behave than on ideological goals, or on the conditions that different religions have. Idealize, however the practice may not resonate with that goal over time. Therefore, consider and choose what is practical and appropriate for the time separately.

Keywords: Individual Morality; Social Responsibility; Confucius

บทนำ

ลักษณะของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมได้ถูกนำเสนอผ่านประวัติศาสตร์จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการมีสัญญาประชาคมและกฎเกณฑ์กติการวมถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำที่จะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ทางศาสนามองว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นเป็นเครื่องมือในการที่มนุษย์จะทำให้เกิดความสันติสุขหรือเป็นไปด้วยดี ในคำสอนที่เสนอให้เห็นวิธีการปฏิบัติตนในแง่ของการหลีกเลี่ยงจากสังคม ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “อาจารย์กล่าวว่า สัตบุรุษย่อมปลีกตัวจากโลก รongลงมา ย่อมปลีกตัวจากแผ่นดิน รongลงมา ย่อมปลีกตัวจากกามารมณ์ รongลงมา ย่อมปลีกตัวจากการใช้วาจา” (ขงจื๊อ, 2562)

วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นวิถีที่ถูกมองจากแง่ของการที่ขงจื๊อต้องการจะปฏิเสธและชี้ให้เห็นคุณค่าของการรับผิดชอบต่อศีลธรรมทางสังคมมากกว่า จึงไม่เห็นด้วยกับการหลีกเลี่ยงตัวเองออกจากสังคม เพราะทุกอย่างต่างมีค่า ตามที่ขงจื๊อกล่าวว่า การไม่เข้ารับราชการเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสกับผู้เยาว์ยังไม่อาจละได้ โฉนจะละหน้าที่ระหว่างผู้ปกครองกับข้าบริพารได้เล่า พยายามรักษาความบริสุทธิ์ส่วนตัว แต่กลับปล่อยให้ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่สับสน วุ่นวาย วิญญาณเข้ารับราชการอันยิ่งใหญ่ สับสนวุ่นวาย วิญญาณเข้ารับราชการก็เพื่อดำเนินตามความถูกต้อง ส่วนการที่เตายังไม่ก้าวหน้านั้นก็รู้ดีอยู่แล้ว” (ขงจื๊อ, 2562)

การกล่าวนี้เป็นการให้คุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และไม่เห็นด้วยกับการที่ปัจเจกบุคคลที่ยึดมั่นต่อตัวเองจนลืมความรับผิดชอบต่อสังคม จึงนำไปสู่วิธีการที่ขงจื๊อมองผ่านวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นมีค่ามากกว่าการหลีกเลี่ยงจากสังคม ขงจื๊อมองว่าการหาทางออกจากสังคมของปัจเจกบุคคลเป็นเรื่องง่ายเกินไปและไม่ถูกต้อง แต่การมาร่วมกันขัดเกลาสังคมให้ถูกทางต่างหากเป็นวิธีที่ถูกต้อง ขงจื๊อจึงหันมาให้ความสำคัญแก่ศิษย์ผู้อยากเรียนรู้ และผู้ต้องการขัดเกลาตัวเอง (สุวรรณ สภา อานันท์, 2556) ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์แบบพ่อกับลูก รวมถึงครอบครัวกับรัฐ เพราะตามจริงแล้วการเข้ารับราชการเป็นการถูกต้องเที่ยงธรรมกว่าการหลีกเลี่ยงหนีไปลำพังผู้เดียว

เพราะการปกครองหมายถึงการแก้ไขนามธรรมให้ถูกต้องและการจัดความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ให้เป็นไปตามครรลองที่ควรจะเป็นอีกด้วย

บทความนี้จึงต้องการเสนอถึงความหมายของการให้ความสำคัญระหว่างศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับการรับผิดชอบทางสังคมที่นำเสนอในศาสนาขงจื้อ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายของการนำเสนอศีลธรรมที่ถือว่าเป็นพื้นฐานของการแสดงออกส่วนตัวว่าเป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนให้เกิดความเข้าใจต่อการรับผิดชอบทางสังคมมากยิ่งขึ้น เป็นการระบุถึงความรับผิดชอบต่อผู้อื่นนั้นว่ามีความจำเป็นมากกว่าความต้องการส่วนตัว

แนวคิดเรื่องศีลธรรมแบบปัจเจกและศีลธรรมทางสังคม

ความหมายของศีลธรรมนั้นมีการกล่าวถึงศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคลผ่านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาแต่ที่เน้นไปที่การออกแสวงหาธรรมชาติไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม กับศีลธรรมทางสังคมที่เน้นตามหลักศาสนาขงจื้อ ดังนี้

1. ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคล (individual morality) เป็นการอ้างถึงการสำนึกผิดชอบชั่วดีที่เป็นการขัดขวางถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งนี้วินสตันคิง (Winston L.King) ได้อธิบายว่าบาปหรือความชั่วเป็นสิ่งที่เมื่อปัจเจกบุคคลกระทำไปแล้วจะเป็นสิ่งขัดขวางการพ้นทุกข์ของเขาเอง เพราะทำให้จิตใจของเขาเศร้าหมอง อันจะส่งผลให้การปฏิบัติตนเพื่อพ้นทุกข์ของเขาเองประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น (สมภาร พรหมทา, 2548) การมองว่า ปัจเจกบุคคลเมื่อทำสิ่งใดไปแล้วสิ่งที่ขัดขวางต่อประโยชน์ของบุคคลนั้นจึงเป็นเรื่องของการขัดต่อศีลธรรมปัจเจกบุคคลเป็นการมองศีลธรรมแบบมุ่งไปที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นเป็นหลัก ในหลักการพิจารณาเรื่องศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลนั้นจะพบในหลักการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม

ดังการพิจารณาการฝึกหัดจิตใจตามแบบสมาธิที่เป็นการพิจารณาตามหลักการทางศาสนา เช่นที่มีการศึกษาสมาธิของชาวทิเบตที่มีการทำสมาธิ 2 แบบ ประเภทแรกคือ ‘สมาธิแห่งการหยุดนิ่ง (meditation of stabilization) เป็นสมาธิที่มุ่งจิตไปจดจ่ออยู่ที่วัตถุใดวัตถุหนึ่ง เป็นการฝึกสมาธิที่คล้ายกับสมาธิเจริญ หรือสมาธิแบบสมณะส่วนสมาธิแบบที่สองเรียกว่า สมาธิแห่งการตรวจสอบ (meditation of investigation) ที่ไม่ได้ใช้จิตจดจ่ออยู่ที่อารมณ์เดียว แต่เป็นการนำจิตไปไว้กับการเคลื่อนไหว เป็นการเจริญวิปัสสนาญาณ จนมีนักวิชาการทางตะวันตกอย่างพาวฟูต (Wayne Proudfoot) มองว่า การพิสูจน์การทำสมาธิผ่านประสบการณ์ส่วนตัวจึงเป็นเรื่องส่วนตัวและกลายเป็นประสบการณ์ลึกกลับ และเป็นการยืนยันความรู้แบบอัตนัยจากการตรวจสอบจากโลกฆราวาส ซึ่งแนวคิดนี้จะพบว่า สมาธิเป็นรากฐานความรู้อันเป็นส่วนหนึ่งในการปกป้องหลักการทางศาสนาเองเท่านั้น (Dreyfus, G. B. J., 2003) ซึ่งจากการพิจารณาศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลเป็นกลไกที่นำเสนอในแง่ของการรักษาไว้ของแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง เป็นความหมายของปัจเจกบุคคลจะกำหนดถูกหรือผิด ในแง่ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลนี้จึงเป็นกรอบในการตรวจสอบเฉพาะปัจเจกบุคคลที่อาจมีข้อสรุปที่ตายตัวชัดเจน

2. ศีลธรรมทางสังคม (social morality) เป็นการอ้างถึงศีลธรรมที่มาจากการพิจารณาถึงการทำหน้าที่ทางสังคม ซึ่งอ้างถึงการกระทำที่มีศีลธรรมนั้นจะต้องมาจากการทำตามหน้าที่อันไม่หวังประโยชน์ใดๆ แก่ตนเองไม่ว่าจะในทางวัตถุหรือทางจิตใจ หากการกระทำใดทำได้ด้วยมุ่งหวังประโยชน์

การกระทำนั้นไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่มีศีลธรรม (Ayn Rand, 1984) การทำหน้าที่ทางสังคมจึงเป็นการอ้างถึงการกระทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ขณะเดียวกันก็เป็นการอ้างถึงลักษณะทางศีลธรรมที่มนุษย์จะต้องเลือกและเป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำนั้น

ตามแนวคิดของเรนด์ (Rand) ว่าตามจริงแล้วการกระทำใดก็ตามที่ผู้กระทำไม่มีสิทธิในผลที่ตามมาด้วยแล้วการจะถือว่าตนเองมีคุณธรรมหรือมีคุณค่าในการกระทำนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ซึ่งมาจากการเลือกกระทำนั้นเป็นสิ่งที่คนหนึ่งจะพิจารณาเองว่าอะไรดีหรือชั่ว เป็นการพิจารณาถึงลักษณะของมนุษย์ที่จะต้องเผชิญผลเป็นฐานในการดำเนินชีวิต และเหตุผลนั้นจะเป็นเครื่องมือให้มนุษย์หลุดพ้นได้ การเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผลจึงเป็นความดี แต่หากมีสิ่งที่ตรงข้ามกับการทำลายความมีเหตุผลของมนุษย์ สิ่งนั้นถือว่าเป็นความชั่วร้าย (Ayn Rand, 1964) การที่มนุษย์จะเข้าใจว่ามนุษย์เป็นคนดีหรือคนชั่วจึงมาจากรากฐานของการเลือกและปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ จากข้อพิจารณานี้จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงตนเองแล้วพิจารณาหลักการดังกล่าวด้วยตัวเองตามลำพัง แต่ต้องอาศัยสังคมเป็นผู้ตรวจสอบการกระทำนั้นในแง่หนึ่งจึงเป็นไปได้ที่มนุษย์จะพิจารณาหลักการดังกล่าวนี้ด้วยตนเองได้

ข้อเสนอเรื่องศีลธรรมทั้ง 2 นี้ปรากฏอยู่ในแนวคิดที่มีมาจากตะวันตกเป็นลักษณะเดียวกันก็มีประเด็นโต้แย้งถึงการที่ปัจเจกบุคคลเป็นผู้กำหนดกับสังคมเป็นผู้กำหนดนั้นได้กลายมาเป็นรูปแบบของศีลธรรมที่ถูกลำเสนอและกลายเป็นศีลธรรมที่ถูกรับรองว่า มนุษย์ควรตรวจสอบตัวเองหรือควรใช้สังคมเป็นคนตรวจสอบ

ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับการรับผิดชอบทางสังคมในขงจื้อ

ขงจื้อถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของศาสนาในจีน การระบุว่าขงจื้อเป็นศาสนาเนื่องจากมีหลักการปฏิบัติที่ชัดเจนและในแง่หนึ่งก็เป็นการพิจารณาให้เห็นถึงหลักทางศีลธรรมของขงจื้อว่าเป็นแบบใดกันแน่ระหว่างศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับศีลธรรมทางสังคมที่พิจารณาจากความรับผิดชอบ ซึ่งในแง่หนึ่งจะได้เสนอในประเด็นเหล่านี้

1. เป้าหมาย (end) หลักศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลได้อ้างถึงเป้าหมาย แม้ขงจื้อจะใช้เรื่องสวรรค์ (Heaven) หรือเทพเจ้า (God) เป็นเป้าหมาย แต่ก็ไม่ได้อธิบายเชื่อมโยงไปถึงชีวิตหลังความตาย "สวรรค์" ของขงจื้อหมายถึงพลังทางศีลธรรมในจักรวาล ซึ่งการจะรู้จักหนทางดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อรู้จักรักมนุษย์เชื่อมโยงกับหลักดังกล่าวเข้ากับหลี่ (li) เป็นเรื่องประเพณีที่เป็นพื้นฐานทางด้านการศึกษารื่องศีลธรรมเกี่ยวข้องกับการฝึกฝนเหตุผลและอารมณ์ เช่นเมื่อพูดถึงความรัก จื่อกั๋งอยากให้อยากเล็กพิริบชายัญแคะในวันสารท

แต่ขงจื้อกลับตอบว่า "ชื่อ เจ้ารักแคะ เรารักหลี่" ซึ่งอธิบายถึงการที่จื่อกั๋งมีความรักต่อสัตว์อยากให้อยากเล็กพิริบชายัญแคะ แต่ขงจื้อถือเอาการรักการสืบทอดมากกว่า มีหมายเหตุความว่าขงจื้อไม่ใส่ใจต่อชีวิตสัตว์ แต่ขงจื้อเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นสำคัญกว่าแคะ (สุวรรณ สภาอนันต์, 2556) มุมมองของขงจื้อในเรื่องหลี่ (li) หมายถึงการเสียสละ ภายหลังจึงหมายถึงประเพณีที่ถูกต้องและหน้าที่ทางศีลธรรมและการเมือง ธรรมะเบื้องต้นถูกนำไปใช้กับการเสียสละเช่นกัน ลี่ (li) จึงเป็นการดูแลมนุษย์ รัฐและสังคม เราจึงเรียกหลี่ (li) ว่าหมายถึงการเสียสละ (P.T. Raju, 2007) เป้าหมายของขงจื้อเป็นเรื่องของมนุษย์มากกว่าจะคำนึงถึงสิ่งอื่น เป้าหมายของมนุษย์ที่จะเปลี่ยนแปลงโลกได้ก็

คือคุณธรรมและความยุติธรรมจึงถูกอธิบายภายใต้คำว่า "เหริน" (Jen) หมายถึงการคำนึงถึงจิตใจมนุษย์ ขงจื๊อให้ความหมายของคำนี้ไว้ว่า "มนุษย์ธรรม คือ ให้เกียรติ ใจกว้าง จริงใจ มุ่งมั่น เมตตา เมื่อให้เกียรติผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้าง จะได้มวลชน เมื่อจริงใจ ผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่น จะมีผลงาน เมื่อเมตตาจะใช้คนได้" (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556) และ อี้ (Yi) ที่หมายถึงความชอบธรรม เป็นความชอบธรรมของผู้มีอำนาจ และความเหมาะสมถูกต้องของการกระทำโดยขงจื๊อถือว่า "วิญญูชนผูกพันกับความถูกต้องเที่ยงธรรม เสี่ยวเหรินผูกพันกับผลประโยชน์" (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556) การมุ่งเน้นเป้าหมายที่มนุษย์เป็นการมองโลกตามความเป็นจริง เนื่องจากขงจื๊อมองเห็นสถานการณ์ในยุคสมัยนั้นว่าเลวร้ายสุดจะแก้ไข นั้นสะท้อนให้เห็นว่าวิถีของเต๋าที่มุ่งเน้นความสันโดษ การอยู่ลำพัง การหลีกเลี่ยงตนเองออกไปจากสังคมนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องและการทำอย่างนั้นนอกจากจะไม่ได้ช่วยเปลี่ยนแปลงอะไรแล้ว ยังเป็นการทำชีวิตให้สูญเปล่าด้วยการไปอยู่กับนกหรือสัตว์ป่าที่ไม่ใช่มนุษย์ คำว่า เหรินในที่นี้จึงถูกมองว่าเป็นเรื่องมนุษย์จะปฏิบัติต่อกัน

เป้าหมายของขงจื๊อจึงไม่เน้นความบริสุทธิ์หรือการอยู่บนสวรรค์ เพราะข้อเท็จจริงคือสวรรค์ไม่มีอยู่จริง มีอยู่แต่ในเชิงอุดมคติ แต่สวรรค์นั้นเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างขึ้นมา และหากจะเรียกให้สอดคล้องกับความเป็นจริงก็คือการมีความสุขกับชีวิตที่อยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ดังข้อความที่ว่า

จื่อลู่กล่าวว่า การไม่เข้ารับราชการเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสกับผู้เยาว์ยังไม่อาจละได้ ไฉนจะละหน้าที่ระหว่างผู้ปกครองกับข้าบริพารได้เล่า พยายามรักษาความบริสุทธิ์ส่วนตัว แต่กลับปล่อยให้ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่สับสนวุ่นวาย วิญญูชนเข้ารับราชการก็เพื่อดำเนินตามความถูกต้อง ส่วนการที่เต๋ายังไม่ก้าวหน้านั้นก็รู้ดีอยู่แล้ว (ขงจื๊อ, 2562)

การที่ขงจื๊อระบุถึงเป้าหมายจึงมุ่งให้บุคคลหันกลับมาสนใจในความสัมพันธ์ที่แต่ละบุคคลจะมีต่อกันมากกว่าจะสนใจไปที่ตนเอง ทำให้ขงจื๊อได้กำหนดเป้าหมายของมนุษย์คือต้องเป็นมนุษย์ และการเป็นมนุษย์ก็คืออยู่ในสังคมไม่ใช่อยู่ในป่า การระบุถึงความชัดเจนนี้จึงกลายเป็นว่าบทบาทของขงจื๊อได้กลายเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ถูกมองว่า ขงจื๊อถือว่าเป็นน้ำเต้าหุ้ม เป็นยารักษาสังคมที่ไม่มีใครต้องการดื่ม แต่ในขณะเดียวกันก็มีผู้เข้าใจและเห็นคุณค่าบทบาทของขงจื๊อที่เสนอว่า หากผู้ปกครองยังไม่เห็นคุณค่าของขงจื๊อสักวันหนึ่งสวรรค์จะใช้ขงจื๊อเป็นเครื่องปาวประกาศความจริงและความเที่ยงธรรม (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556) การที่ขงจื๊อ เสนอเป้าหมายของตนเองจึงเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลที่สังคมในแต่ละยุคสมัยเป็นผู้ตรวจสอบว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด หากยังใช้ไม่ได้ เป้าหมายนั้นก็จะได้เฉพาะบุคคลเดียวเท่านั้น ยังไม่ใช่สิ่งที่สังคมจะนำมาปฏิบัติได้

2. วิธีการ (means) เป็นการอ้างถึงเครื่องมือที่เป็นแนวทางของความรับผิดชอบทางสังคมของขงจื๊อ ในแง่ของการเสนอให้เห็นการเลือกและความรับผิดชอบทางสังคม การที่ปัจเจกบุคคลควรมีการเลือกที่หลากหลาย เพื่อสร้างสรรค์จุดหมายในจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ทำให้วิถีการปฏิบัติตนของขงจื๊อในแง่ของสังคมเป็นไปได้ที่จะมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย เช่นขงจื๊อมองว่าความสุขที่มีค่าสามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวเท่านั้น ความสุขสงบจะมีร่วมกันได้ต้องเกิดจากผู้นำ ขงจื๊อถือว่า "เมื่อผู้ปกครองนั่นเองเที่ยงธรรม ไม่ออกคำสั่ง สิ่งต่างๆ ก็ดำเนิน แต่ถ้าผู้ปกครองนั่นเองไม่เที่ยงธรรม แม้ออกคำสั่งก็ไม่มีใครปฏิบัติตาม" (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556)

ขงจื้อได้เริ่มต้นที่ว่าบ้านเมืองควรปกครองด้วยมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์จะสร้างกฎที่สอดคล้องกับธรรมชาติแห่งมนุษยธรรม จึงจำเป็นจะต้องหากระบวนการศึกษาที่ให้แก่คนดีแนะนำวิธีการดำเนินชีวิตแก่ผู้อื่นที่ยังมีด้านเลวร้ายอยู่ การยอมรับคุณค่าที่ดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็มองว่าคุณค่านั้นเป็นสิ่งที่มียู่ในตัวมนุษย์เพียงแต่ต้องการวิธีการฝึกฝนและอบรมให้คุณค่านั้นเกิดขึ้น ขงจื้อได้วางแนวคิดเกี่ยวกับโลกนี้ (this-worldly) ไม่ใส่ใจในโลกหน้า (other-worldly) จึงไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของพระเจ้า (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556) การยึดมั่นในระบบขนบจารีตในสังคมดังข้อความว่า

"อาจารย์ไหวกเล่าว่า การใช้หลี่ (ขนบจารีต ธรรมเนียม ประเพณี มารยาท พิธีกรรม) ความกลมเกลียว สมดุล เป็นสิ่งสำคัญ วิธีแห่งบุรพกษัตริย์งดงามดีแล้ว เราปฏิบัติตามได้ทั้งเรื่องเล็กและเรื่องใหญ่ ในกรณีที่ปฏิบัติไม่ได้ รู้ความกลมเกลียวสมดุล และสร้างความกลมเกลียวสมดุลนั้นโดยไม่ใช้หลี่เป็นเกณฑ์ ก็จะปฏิบัติไม่ได้เหมือนกัน" (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556)

จากความหมายของมนุษยธรรมนั้นได้วางรูปแบบคุณค่า ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ไม่ได้อิงกับสิ่งภายนอก และไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทั้งหมด เพราะความไม่สะทกสะท้านต่อสิ่งภายนอกจึงทำให้มนุษย์สามารถตัดสินใจได้ทุกอย่างได้ แต่ก็ยังอาศัยขนบจารีตในการฝึกฝนให้มนุษย์เกิดหลักมนุษยธรรมที่อยู่ภายในอีกที ในขณะที่วิธีการของมนุษย์นั้นมีหลากหลาย เพื่อให้คนได้เลือกปฏิบัติตน แต่ขงจื้อถือว่าวิธีการที่จะได้รับผลที่ดีที่สุดคือการเลือกทำทุกสิ่งเพื่อตนเอง แต่เป็นการเลือกทำที่จะใช้ชีวิตเพื่อสังคม ไม่ว่าสังคมนั้นจะเลวร้ายแค่ไหนก็ตาม

การระบุถึงเป้าหมายและวิธีการปฏิบัติตนนั้นเป็นศีลธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของขงจื้อ แม้เป้าหมายนั้นจะดูเข้มงวดก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันการเสนอแนวทางการปฏิบัติของขงจื้อให้ถือว่าเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตตามสังคมเป็นหลัก หากยุคสมัยนั้นยังไม่มีคุณธรรมเต็มที่ แต่บุคคลในยุคสมัยนั้นก็ยังมีคุณค่าทางศีลธรรมได้ ในกรณีที่บุคคลเหล่านั้นยังอยู่ในสังคมและร่วมกันแก้ไขปัญหาของสังคมตามกำลังที่จะทำได้

วิเคราะห์ศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับการรับผิดชอบต่อสังคมในขงจื้อ

ข้อพิจารณาในการตรวจสอบศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลกับการรับผิดชอบต่อสังคมของขงจื้อเป็นการพิจารณาในแง่ของศีลธรรมแบบปัจเจกบุคคลและศีลธรรมทางสังคมที่มุ่งเน้นการเสียสละเรื่องส่วนตัว ทั้งนี้ได้พบว่าในหลักการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลนั้นมีความหลากหลายไปตามแต่เป้าหมายของแต่ละคน ขณะเดียวกันการจะยึดว่า การไม่สนใจรับผิดชอบต่อสังคมเป็นความผิดที่อาจมาจากข้อถกเถียงของเฮอร์เบิร์ต ฟิงกาเร็ต (Herbert Fingarette) เสนอว่าขงจื้อมิได้แจกแจงภาษาที่เกี่ยวกับการเลือกและความรับผิดชอบในแง่ที่ทั้งสองแนวคิดนี้เชื่อมโยงไปหาปัจเจกบุคคลที่จะเลือกทางอันหลากหลาย เพื่อสร้างสรรค์จุดหมายทางจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล หรือเป็นการระบุว่าขงจื้อไม่ได้เสนอทางเลือกให้มนุษย์ กล่าวคือ ขงจื้อมองมรรควิธีของตนเท่านั้นเป็นหนทางอันถูกต้องเพียงหนทางเดียว แต่มนุษย์อาจดำเนินตามมรรควิธีอย่างจริงจัง ไม่อย่างนั้นก็อาจหลงทางได้ จึงทำให้ไม่อาจไปถึงเป้าหมายได้ หากละทิ้งมรรควิธีนี้ และจากข้อเสนอดังกล่าว สุวรรณา สถาอานันท์ได้แย้งว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่นักปรัชญาจะมองว่ามรรควิธีของตนเป็นวิธีที่ดีที่สุด การมองแบบฟิงกาเร็ต

เป็นการมองแบบตะวันตก แต่เมื่อมองจากวัฒนธรรมตะวันออกจะพบว่าการให้ความสำคัญแก่การตัดสินใจ ในการเลือกทางศีลธรรม ความรับผิดชอบต่อการกระทำทางสังคมที่นำไปสู่การสรุปให้เห็นว่า ขงจื๊อนั้นได้เผชิญหน้ากับบุคคลหลายกลุ่มที่แตกต่างต่างกับขงจื๊อ ในแง่ของการตอบโต้ที่ขงจื๊อได้พยายามนำเสนอแนวคิดของตน แต่ขณะเดียวกันก็มีการอธิบายว่าการที่ปัจเจกบุคคลจะเลือกปลีกตัวออกจากสังคมทางการเมือง อันเนื่องมาจากการเกียจคร้านของบุคคลนั้น อาจไม่ใช่เรื่องผิดบาปหรือไม่ รับผิดชอบทางสังคมอย่างที่เข้าใจ (สุวรรณ สภาอานันท์, 2556)

แต่อย่างไรก็ตาม ขงจื๊อยังมองว่าคนที่ยังอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและชุมชนเดียวกันจึงต้องรู้วิธีปฏิบัติต่อกัน เพราะความเสื่อมหรือเจริญขึ้นอยู่กับแต่ละคนทำหน้าที่ของตนว่าสมบูรณ์หรือไม่ สมบูรณ์ ขงจื๊อจึงให้ความสำคัญเรื่องหน้าที่อยู่ที่หลักจริยพันธะทางสังคม 5 ประการ โดยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งมีความสัมพันธ์ตามภาระหน้าที่เป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาที่มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่ต่อกัน, ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง, มีความสัมพันธ์ตามลำดับอาวุโสเป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีสัจจะเป็นหลัก, เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าทุกคนไม่ทำตามหน้าที่แล้วสังคมจะเป็นอย่างไร (VAN SOPHA DHAMMADHIPO (SIBOUNHEUANG) และคณะ, 2564)

การเข้าใจในบริบทเชิงอุดมคติที่พิจารณาจากข้อมูลของขงจื๊อต่อการระบุถึงความถูกหรือผิดเมื่อบุคคลไม่ปฏิบัติตามกรณีที่พักตัวออกจากโลกหรือสังคมนั้นเป็นการมองถึงการที่บุคคลนั้น ล้วนมีเป้าหมายแบบปัจเจกบุคคลเป็นหลัก เช่นตัวอย่างนายด่านที่เฝ้าประตูได้กล่าวถึง ขงจื๊อคือคนที่รู้ว่าทำไม่ได้ แต่ก็ยังทำ (ขงจื๊อ, 2562) การกล่าวนี้เป็นมุมมองว่าขงจื๊อไม่รู้จักยอมบ้าง ไม่รู้จักถ่วงถ่วงเมื่อยังไม่มีใครรู้จัก ทุกอย่างก็ทำยากไปหมด แต่ขงจื๊อได้ตอบไปว่า การถ่วงถ่วงไม่มีอะไรยาก แต่ท่านเองเป็นคนมีจุดหมายจึงไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค (สุวรรณ สภาอานันท์, 2556) การแสดงออกของขงจื๊อเป็นการบอกถึงปัจเจกบุคคลที่ควรยึดมั่นเป้าหมายของตนเอง ขณะเดียวกันเป้าหมายนั้นจะต้องโยงไปหาสังคมด้วย หากมองว่าเป้าหมายนั้นไม่สามารถทำได้ ก็ควรหาทางเลือกอื่น เช่น การละทิ้งเป้าหมายนั้นเสีย แต่การกระทำที่มีคุณค่านั้นคือการยึดมั่นเป้าหมาย ซึ่งอาจมีการเลือกทำที่แตกต่างกัน ข้อเสนอดังกล่าวเป็นการพิจารณาต่อคุณค่าที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือ ถ้าปัจเจกบุคคลตัดสินใจว่าไม่อาจทำให้สังคมดีขึ้นได้ แล้วเลือกที่จะหลีกเลี่ยงออกจากสังคม เท่ากับว่าทำให้ตนเองไม่มีคุณค่า ดังนั้นควรเลือกวิธีการอื่นที่ต่างออกไป แต่เป็นการเลือกที่ยังรักษาเป้าหมายเดิม คือการอยู่ในสังคมเพื่อที่จะค้นหาวิธีการช่วยเยียวยาสังคมเท่าที่ตนจะทำได้ จึงเป็นการเลือกตามแนวคิดของขงจื๊อที่จะร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม

บทสรุป

ขงจื๊อได้เสนอแนวทางการปฏิบัติตนโดยเน้นการให้ความสำคัญกับสังคมเป็นหลัก จะพบว่าการปฏิบัติตนทางสังคมนั้นช่วยทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์มากขึ้นอันเป็นเป้าหมายของการที่ขงจื๊อสอนให้มนุษย์เรียนรู้จะอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ว่าจะเผชิญกับปัญหาใดก็ตาม การที่มนุษย์หลีกเลี่ยงออกจากสังคมไปตามลักษณะของการเบียดเบียนหรือไม่สนใจต่อความทุกข์ของผู้อื่น เน้นไปที่ความสุขของตนเองเพียงลำพังถือว่าการปฏิบัติตนที่ผิดต่อคุณค่าและถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีศีลธรรมในมุมมอง

ของขงจื้อ เพราะการที่ปัจเจกบุคคลจะยึดถือเป้าหมายนั้นไม่ใช่เรื่องผิด แต่เป้าหมายนั้นควรจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคม แม้จะมีวิธีการอื่นอีกมากมาย ก็ควรเลือกสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้โดยไม่ได้หลีกหนีออกจากสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ขงจื้อ. (2562). *หลุนฮิว: ขงจื้อสนทนา* สุวรรณ สถาอานันท์, ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่น โซไซตี้.
- สมภาร พรหมทา. (2548). *พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- สุวรรณ สถาอานันท์. (2556). *กระแสน้ำปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- VAN SOPHA DHAMMADHIPO (SIBOUNHEUANG) และคณะ. (2564). "ศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาขงจื้อ". *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 4(1): 70-80.
- Dreyfus, G. B. J. (2003). *The Sound of Two Hands Clapping: The Education of a Tibetan Buddhist Monk*. Berkeley: University of California Press.
- Ayn Rand. (1984). *Philosophy: who needs it*. New York: New American Library.
- Ayn Rand. (1964). *The Virtue of Selfishness*. New York: New American Library.
- P.T.Raju. (2007). *Introduction to Comparative Philosophy*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

